

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

Тетяна Логвіна-Бик

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Взаємодія особистості й середовища характеризується багаторівневістю та складними взаємозв'язками, оскільки ефективний і повноцінний розвиток особистості у вищому навчальному закладі відбувається через залучення студентів до активної, динамічної, спрямованої на певний результат індивідуальної та самостійної компоненти інтелектуально-творчої праці. Типи освітнього середовища реалізуються у її структурі. У статті розглянуто складники освітнього середовища: гуманістичне та психологічно-безпечне освітнє середовище.

Анотация:

Логвина-Бик Татьяна. Образовательная среда как фактор развития личности будущего учителя биологии.

Взаимодействие личности и среды характеризуется многоуровневостью и сложной взаимосвязью, поскольку эффективное и полноценное развитие личности в высшем учебном заведении осуществляется путем приобщения студентов к активной, динамичной, направленной на определенный результат индивидуальной и самостоятельной компоненты интеллектуально-творческого труда. Типы образовательной среды реализуются в её структуре. В статье рассматриваются составляющие образовательной среды: гуманистическая и психологически безопасная образовательная среда.

Resume:

Logvina-Byk Tetiana. Educational environment as the factor of the personality development of the future teacher of biology.

Interaction of the personality and the environment is multileveled and complicated because effective and complete development of the personality in the higher educational establishment is realized through involving the students into active, dynamic, directed at the proper results, individual and intellectually-creative work. The types of the educational environment are realized through its structure. Such components of the educational environment as humanistic and psychologically safe environment are considered in the article.

Ключові слова:

освітнє середовище, комунікативний дискурс, академічний простір, типи освітнього середовища, структура освітнього середовища.

Ключевые слова:

образовательная среда, коммуникативный дискурс, академическое пространство, типы образовательной среды, структура образовательной среды.

Key words:

educational environment, communicative discourse, academic space, types of the educational environment, structure of the educational environment.

Постановка проблеми. Важливість розв'язання проблеми створення освітнього середовища сьогодні зумовлена необхідністю його цілісного оновлення і приведення у відповідність до загальних трансформаційних змін, які відбуваються в суспільстві. Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, іншими нормативними документами визначені провідні цілі та завдання розвитку національної системи освіти, яка має відповідати соціальному замовленню та потребам особистості. Освітнє середовище, яке задовольняло суспільство індустріального типу, в основних своїх параметрах створювалося на основі ідей класичної педагогіки.

Швидке входження України в європейський та світовий простір характеризується запозиченням світових та європейських стандартів. Постійне поповнення і відновлення знань є необхідною умовою високої кваліфікації і компетентності майбутніх вчителів біології. Зміни, що входять у сучасне життя, повинні бути сигналом для відповідної адаптації системи навчання студентів.

Великого значення для організації навчально-виховного процесу набуває інтеграція наук, а саме: соціальна психологія досліджує проблеми вміння вчителя спілкуватися з учнями та організовувати їх діяльність; фахівці риторики (як сучасної науки) розглядають питання про виступ вчителя, його техніку, переконання. Інформатика

розглядає питання передачі знань, тобто інформаційний процес, педагогічна кібернетика – нові методи й засоби навчання, психолінгвістика – уміння говорити з людьми різного віку, кібернетична педагогіка та педагогічний менеджмент – питання оптимального управління навчальним процесом та ефективність навчання.

Освітнє середовище – це система соціальних зв'язків і відношень у галузі освіти, це місце петиру діяльності всіх учасників освітнього процесу, де забезпечується використання та активізація їхнього творчого потенціалу. Освітнє середовище характеризується обсягом освітніх послуг, їхньою якістю, інтенсивністю освітньої інформації. Освітнє середовище функціонує на принципах взаємодії різних освітніх систем, народжених певною культурою.

Проблема гармонізації освітнього середовища в умовах глобалізованого суспільства набуває нової якості й потребує поглибленого дослідження.

Взаємодія особистості й середовища характеризується багаторівневістю та складними взаємозв'язками, тому ефективний і повноцінний розвиток особистості у вищому навчальному закладі відбувається через залучення студентів до активної, динамічної, спрямованої на певний результат індивідуальної та самостійної інтелектуально-творчої праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове зацікавлення аспектами взаємин усіх скла-

дників освітньої комунікації знайшло своє втілення в дослідженнях І. Зязюна, Г. Ільїна, Б. Гершунського, Л. Орбан-Лембрик, Д. Зербіно, М. Гриндера, І. Беха, К. Роджерса, Т. Равчини та інших учених і засвідчило багаторівневість та складну синтезованість питань взаємодії особистості та середовища.

Отже, актуалізується проблема надання молодій людині елементарних можливостей інтегруватися в різні соціуми, самовизначитися в житті, активно діяти, бути конкурентоспроможною на світовому ринку праці, саме завдяки розвитку в освітньому середовищі. Важливими також є філософські, управлінські, технологічні аспекти вивчення інтелектуального простору.

Закордонні дослідники Р. Хайгерті, А. Мейхью та ін. розглядають будь-якого професіонала як носія шести типів професійних компетенцій, що сукупно становлять ядро (інваріант) професійної кваліфікації. Це:

- технічна компетенція;
- комунікативна компетенція;
- онтекстуальна компетенція (володіння соціальним контекстом, у якому функціонує професія);
- адаптивна компетенція (здатність передбачати й перетворювати зміни в професії, пристосуватися до професійних контекстів, що змінюються);
- концептуальна компетенція;
- інтегративна компетенція (уміння мислити в логіці професії, розставляти пріоритети й розв'язувати проблеми у відповідному професійному стилі) [1, с. 30].

Якість освіти може бути забезпечена лише якісною організацією навчального процесу викладачами-професіоналами.

Дослідження в галузі фізіології вищої нервової діяльності доводять, що навчання – це «нав'ювання ідей та уявлень про зовнішній світ та його закони» [13, с. 182]. У цьому випадку величезне значення має авторитет того, хто нав'ює. На думку В. Бехтерева, «люди непомітно для себе набувають упереджень, схильностей, думок і навіть рис характеру осіб, які їх оточують» (цит. за [13, с. 182]).

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити та обґрунтувати освітнє середовище як одну з педагогічних умов реалізації особистості студента, як фактор розвитку особистості майбутнього вчителя біології та розглянути подальші перспективи у стратегії підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх учителів біології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Показником для типології освітнього середовища В. Ясвін називає наявність чи відсутність в освітньому середовищі умов і можливостей для розвитку активності (чи пасивності) дитини та її особи-

стісної свободи (чи залежності) [15]. Цей підхід аналогічний позиції Я. Корчака, який виділяє такі чотири типи освітнього середовища: «догматичне освітнє середовище», що сприяє розвитку пасивності і залежності дитини; «кар'єрне освітнє середовище», що сприяє розвитку активності, але залежно від дитини; «безтурботне освітнє середовище», що сприяє вільному розвитку дитини, але й зумовлює формування її пасивності; «творче освітнє середовище», що сприяє вільному розвитку активної дитини [7]. Як зазначає Л. Мацевко-Бекерська, для ефективного існування освітнього простору базовими є функції «викладач» і «студент», а засобом гармонізації їх рефлексії є організація самостійної дослідницької діяльності. Понад тисячолітня історія формування та становлення академічного простору постає через внутрішню системну опозицію – наука і (чи) освіта [9, с. 205].

Дослідник С. Тарасов виділяє такі типи освітнього середовища: конкурентне-кооперативне, гуманітарне-технократичне (в залежності від стилю взаємодії всередині середовища); традиційне-інноваційне (за характером відношення до соціального досвіду і його передачі); творчерегламентоване (за ступенем творчої активності); відкрите-замкнуте (за характером взаємодії із зовнішнім середовищем) [12, с. 28].

Типи освітнього середовища реалізуються у його структурі. Науковці по-різному виділяють структурні компоненти освітнього середовища: фізичне оточення, людські фактори, програма навчання (Г. Ковальов); соціально-контактна частина середовища, інформаційна, соматична, предметна (Є. Климов); просторово-семантичний, змістово-методичний, комунікаційно-організаційний компоненти [12]; суб'єкти освітнього процесу, соціальний, просторово-предметний, технологічний (психодидактичний) компоненти [15].

На переконання К. Ясперса, «Університет зводить разом людей, які досліджують наукове пізнання і живуть духовним життям... Оскільки пошук істини радикальний, то в Університеті мусять панувати найвища духовно-інтелектуальна напруга» [16, с. 134]. Отже, можна вважати, що ключовим завданням фахової освітньої комунікації і сьогодні є пошук засобів втілення глобального досвіду у свідомості окремої особистості і далі – творчої модифікації здобутого знання у системі адекватних практичних умінь та навиків. Йдеться про головні параметри функціонування оптимально ефективного освітнього середовища. Ключовим завданням фахової освітньої комунікації і сьогодні є пошук засобів втілення глобального досвіду у свідомості окремої особистості і далі – творчої модифікації здобутого знання у системі адекватних практичних умінь і навичок. Йдеться

про головні параметри функціонування оптимально ефективного освітнього середовища.

Сучасні наукові дефініції цього поняття не є однозначними і коливаються між визнанням пріоритету формальної інституції та домінуючим впливом з-поза меж навчального закладу. Варто погодитися із тим, що «освітнє середовище у навчальному закладі, зокрема вищому, визначається сферою міжособистісної взаємодії й соціальних зв'язків, системою організованих педагогічних впливів і процесів» [11, с. 5]. Як бачимо, ключовим є особистісне наповнення дискурсу, передусім вартісно-особистісна комунікація.

Як зазначає Г. Мешко, центральним серед інших структурних компонентів освітнього середовища є психологічна складова (соціальний чи комунікативний компонент в термінах різних авторів). Психологічна складова освітнього середовища – це, насамперед, характер спілкування суб'єктів освітнього процесу. Цей компонент несе на собі основне навантаження щодо забезпечення можливостей задоволення і розвитку потреб суб'єктів освітнього процесу у відчутті безпеки, у збереженні і покращенні самооцінки, у формуванні позитивної «Я-концепції», у визнанні зі сторони інших, у самоактуалізації [10].

Ключовою психологічною характеристикою освітнього середовища школи багато науковців (І. Баєва, С. Вершловський, О. Лебедєв, В. Слободчиков та ін.) визнає безпеку, а психологічно безпечне освітнє середовище – як умову для позитивного особистісного зростання її учасників

Освітнє середовище складається з таких компонентів:

1. Гуманістичне освітнє середовище як чинник соціалізації студента та розвитку його творчої особистості. Вимоги принципу гуманізації мають реалізовуватися на всіх ділянках освітнього середовища вищого навчального закладу. Наприклад, для студентів у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Б.Хмельницького є такий вислів: «Університет – наш дім, і ми господарі в нім».

2. Психологічно безпечне освітнє середовище у ВНЗ як умова збереження і зміцнення психічного здоров'я викладачів та студентів. Важливу роль у цьому відіграє адміністрація, психологічна служба освітнього закладу, діяльність всього педагогічного колективу і кожного педагога зокрема. У зв'язку з цим стає важливою спеціально організована підготовка педагога, який умітиме змодельовати і спроектувати освітнє середовище, де особистість студента вільно функціонуватиме, де всі учасники початково-виховного процесу відчуватимуть захищеність, емоційний комфорт, задоволеність основних потреб, зберігатимуть і зміцнюватимуть психічне здоров'я.

Якісними ознаками ефективного культурного освітнього середовища навчального закладу є загальний високий рівень культури та професіоналізму викладачів; високотехнологічне оснащення навчального процесу; якісна організація побуту суб'єктів навчально-виховного процесу; змістовна й наповнена особистісним сенсом спільна діяльність викладачів та студентів; широке коло інтересів, потреб, нахилів студентів; відповідальне ставлення до навчання, до самоврядування та колективних форм діяльності; сприйняття інших людей, їхньої підтримки й допомоги.

Системі підготовки майбутніх вчителів біології присвячено дослідження Т. Логвіної-Бик [8]. Майбутній учитель біології повинен мати ґрунтовні знання зі свого предмета, педагогіки і психології, методики навчання, а також й виробити власний методичний стиль для подальшої роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. На відміну від засвоєння системи методичних знань, яку можна досягти лише наполегливим і систематичним вивченням відповідної дисципліни, сформуванню індивідуального методичного стилю студенту досить важко. Необхідно мати перед собою яскравий приклад справжнього педагога, непересічної особистості, яка має свій неповторний підхід у викладанні і, завдяки цьому, досягає високих результатів у навчанні майбутніх педагогів [8].

Проблема професійної підготовки майбутніх педагогів різнобічно висвітлена в наукових дослідженнях С. Архангельського, А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, О. Глузмана, Н. Кузьміної, Т. Логвіної-Бик [8], В. Лозової, В. Мадзигона, О. Мороза, І. Підласого, О. Савченко, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Л. Хомич, М. Ярмаченка та ін.

Як зазначає Н. Грицай, звичайно, індивідуальний методичний стиль неможливо сформуванню лише на базі засвоєної системи знань, оскільки він розвивається упродовж усієї педагогічної діяльності. Проте лекційний курс дасть змогу вже на початковому етапі уникнути багатьох типових методичних помилок [3]. Отже, дисципліна «Методика викладання біології» спрямована на те, щоб допомогти студентам-біологам розкрити свої педагогічні здібності на основі вже отриманої фахової підготовки, визначити найбільш раціональні методи навчання біології, навчити обґрунтовано використовувати різні методичні прийоми для засвоєння біологічних понять, тобто розвинути якості педагога, знайти власний методичний стиль, реалізувати творчий потенціал.

Особистість учителя, його професійна компетентність сьогодні, як ніколи, виявляються надзвичайно важливими умовами забезпечення ефективності процесу навчання і виховання. Істотні зміни в характері освіти XXI століття (її спрямованість, цілі, зміст) все більш прозоро орієнтують

її на «вільний розвиток людини», на творчу ініціативу, самостійність, конкурентноздатність, мобільність майбутнього фахівця-педагога [4]. В умовах особистісно-зорієнтованої освітньої парадигми формується новий тип особистості, що передбачає принципово інший підхід до управління процесом формування професійної компетентності, який органічно пов'язує професійний і особистісний аспекти підготовки майбутніх учителів в умовах вищого педагогічного навчального закладу [5].

За словами С. Гончаренка, викладачі вищої школи «...одночасно працюють у трьох різних галузях: базовій (природнична, математична, технічна, історична) науці, в методиці і в навчанні. Як учені-дослідники вони виробляють нове наукове знання, як методисти – організовують навчальний процес і здійснюють дидактичну та методичну інтерпретацію наукового знання, як педагоги – передають наукову інформацію учням і студентам» [2, с. 5].

З огляду на це, викладачі методики навчання біології мають не лише показати приклад методично правильного проведення лекційних і лабораторно-практичних занять та ін., а й водночас публічно висловлювати власні наукові погляди, нові ідеї, авторську позицію, розповісти про свої дослідження у цій галузі, тобто навчати на власному науковому досвіді.

Саме на сучасному етапі розвитку суспільства актуалізуються проблеми вдосконалення вищої педагогічної освіти, зміни стилю діяльності сучасного вчителя, активізації позиції і підвищення якості його професійної підготовки. Новий підхід до підготовки педагогічних кадрів базується на саморозвитку, реалізації творчого потенціалу і створенні оптимальних умов для саморозкриття професійно-креативного потенціалу, прагнення педагогів до особистісного й професійного зростання. Такий підхід до підготовки педагогічних кадрів є однією з умов оптимізації всієї структури професійної підготовки майбутніх учителів у системі університетської освіти, зростання її продуктивності. Вона потребує сьогодні фундаментальної і прикладної підготовки майбутніх учителів.

Учитель – це цілісна особистість, яка взаємодіє з навколишнім світом і сама перебуває під впливом різних людей і обставин та функціонує у надзвичайно насиченому інформаційному просторі. Соціальний розвиток вчителя передбачає засвоєння певної системи знань, норм та цінностей, завдяки яким особистість функціонує як активний член суспільства. Трансформації в освіті призвели до зміни її базової парадигми, а саме: необхідності переходу від навчання знань, умінь, навичок до навчання здатності навчатися і самовдосконалюватися.

В умовах, коли здійснюється перехід світової спільноти до інформаційного суспільства, пріоритетним вважається не просте накопичення знань та предметних умінь і навичок (мета так званої „знаннєвої педагогіки”), а й формування умінь вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання упродовж життя (уважається, що ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини).

Результативність педагогічної підготовки майбутніх учителів біології визначається зміною характеру взаємин її учасників, переходом від педагогічного впливу до діалогічної взаємодії викладача і студентів, яка, незважаючи на розбіжності в поглядах, позиціях, настановах, ґрунтується на принципах підтримки, взаєморозуміння, співпраці, довіри. Однак не завжди традиційно організована система педагогічної підготовки в університеті дає змогу будувати стосунки викладача і студентів на основі взаєморозуміння, діалогічної взаємодії, співчуття і співпраці [6].

Як свідчать дослідження Т. Яблонської, якість педагогічної підготовки зумовлена раціональним використанням інтелектуальних і емоційних засобів, що стимулюють усвідомлення і прийняття студентами навчальних цілей. Позитивна динаміка якості пов'язана не тільки з грамотним підбором способів і

засобів досягнення проєктованих цілей, але й зі створенням умов для засвоєння студентами раціональних способів навчальної роботи, закріплення їх емоційно-ціннісного ставлення до педагогічного процесу, забезпечення кожному учасникові освітнього середовища психологічного комфорту і ситуації успіху.

Однією з педагогічних умов реалізації рольової перспективи у стратегії підвищення якості педагогічної підготовки є педагогічно кероване освітнє середовище [14]. Для подолання суперечностей між прогнозованими цілями підготовки майбутніх учителів біології до творчої педагогічної праці і репродуктивним характером процесу засвоєння педагогічного знання, потрібен механізм стимулювання активної позиції і творчого стилю діяльності, діалогічної взаємодії в системі стосунків «викладач–студенти».

Становлення студентів як суб'єктів освітнього середовища відбувається шляхом їх включення у педагогічний процес, що має науково-методичну спрямованість і забезпечує умови для набуття ними педагогічного досвіду, а саме:

1. потреба в креативних здібностях і позитивній професійній мотивації, актуалізація почуття належності до університетського середовища як важливого фактора професійного зростання і адаптації до творчої професійно-педагогічної діяльності;

2. професійний розвиток студентів, тобто оволодіння педагогічною теорією і набуття педагогічного досвіду, формування мотиваційно-потребувальної сфери особистості студентів із настановою на творчість і нестандартне вирішення професійних проблем;

3. творча адаптація до педагогічного процесу, усвідомлення його наукових і методичних основ, засвоєння способів педагогічної діяльності;

4. індивідуалізація, тобто підтримка самобутності особистості, розвиток творчого потенціалу і накопичення практичного досвіду, що дає змогу студентам реалізувати свої професійні можливості у професійній діяльності [14].

Висновки. Дослідження вчених підтвердили, що є різні підходи до трактування визначення освітнього середовища, його складників, структури. Становлення студентів як суб'єктів освітнього середовища відбувається шляхом їх активного залучення до педагогічного процесу, що має науково-методичну спрямованість і забезпечує умови для набуття ними педагогічного досвіду. Можливість для студентів в умовах відкритості середовища університету спілкуватися з представниками різних шкіл сприяє формуванню їх суб'єктності, креативності, рефлексії, толерантності. Саме ці якості забезпечують учителям успіх у розв'язанні різноманітних шкільних проблем.

Активна участь студентів у різних структурах університету позитивно позначається на їх навчальних досягненнях і накопиченні практичного досвіду. У сучасних умовах компетентісно-

діяльнісний підхід до педагогічної підготовки розширює смислове поле ставлення суб'єкта до себе, не змінюючи його соціально-ціннісні орієнтації. Отже, проблема якісного оновлення освітнього середовища проектується на деякі засадничі аспекти: самоусвідомлення як студентом, так і викладачем власної соціальної ролі, наповнення конструктивним змістом пізнавального діалогу в умовах інституційних правил і системи позаосвітніх впливів.

Продуктивне комбінування всіх складників системи організації навчально-виховної та науково-пошукової діяльності студентів із метою вдосконалення цілісної, гармонійної системи підготовки фахівця у вищій школі і становить основний виклик для сучасної освіти. Від рівня освіченості, від досконалого вміння здійснювати оптимальну комунікацію безпосередньо залежить налагодження атмосфери взаємодовіри та взаємовідповідальності, яка поступово сформує середовище співтворчості, співпошуку. Отже, як переконуємося, саме освітнє середовище можна розглядати як одну з педагогічних умов реалізації особистості студента, як чинник розвитку особистості майбутнього вчителя біології та стратегію підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх учителів біології. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці нових методичних підходів до викладання окремих дисциплін, що і є предметом активного наукового інтересу, зокрема з настановою на гармонійні взаємини всіх складників освітньої парадигми.

Список використаних джерел

1. Бобиенко О.М. Ключевые компетенции личности как образовательный результат системы профессионального образования / О.М. Бобиенко: Дис. канд. пед. н. / Казанский гос. технол. университет. – Казань, 2005. – 186 с.
2. Гончаренко С.У. Методика як наука / С.У. Гончаренко // Шлях освіти. – 2000. – № 1. – С. 2-7.
3. Грицай Н. Лекції з методики навчання біології як основа формування індивідуального методичного стилю майбутніх педагогів/ Наталя Грицай/ <http://do.gendocs.ru/docs/index-189381.html>
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата современного образования / И.А.Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 5 мая. – <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
5. Исаев Е.И. Психология в высшей школе: проблемы проектирования психологического образования педагога / Е.И. Исаев // Вопросы психологии. – 1997. – № 6. – С. 48-57.
6. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.

References

1. Bobienko, O. M. (2000). *Key personality competences as educational result of the professional education system*. Thesis of the Candidate of pedagogical sciences. Kazan': Kazan' State Technological University. [in Russian].
2. Honcharenko, S. U. (2000). *Methodics as science*. *Slyakh osvity*. 1. 2-7. [in Ukrainian].
3. Hrytsai, N. *Lectures on biology teaching techniques as a basis of formation of individual methodical style of future teachers*. Retrieved from <http://do.gendocs.ru/docs/index-189381.html> [in Ukrainian].
4. Zimnyaya, I. A. (2006). *Key competences as a new paradigm of the modern education result*. Retrieved from <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. [in Russian].
5. Isaev, E. I. (1997). *Psychology in higher education: problems of projecting of teacher's psychological education*. *Psychology issues*. 6. 48-57. [in Russian].
6. Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2004). *Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: rary of educational policy*. Kyiv: «K.I.C.». [in Ukrainian].
7. Korchak, Y. (1990). *Child's right for respect*. Moscow. [in Russian].

7. Корчак Я. Право ребенка на уважение / Я. Корчак. – М., 1990. – С. 175-194. (Педагогическое наследие).
8. Логвина-Бык Т.А. Система подготовки будущих учителей биологии / Т.А. Логвина-Бык/ Педагогика и психология в контексте современных исследований проблем развития личности: сборник материалов 1-й международной научно-практической конференции, 31 января 2013 года. – Часть 1./ Научно-Исследовательский Центр «Апробация». – Москва: Издательство Перо, 2013. – С. 148-151.
9. Мацевко-Бекерська Л. Гармонійне середовище як дискурс особистісно-орієнтованого фахового розвитку студентів / Л.Мацевко-Бекерська / – Львів: Вісник Львівського університету. – Серія пед. – 2006. – Вип. 21. – Ч. 1. – С.204-211.
10. Мешко Г.М. Психологічно – безпечне освітнє середовище у школі як умова збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів та вчителів http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2008_19_2/doc_pdf/Meshko_st.pdf
11. Равчина Т. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі / Т. Равчина // Львів: Вісник Львів. ун-ту. – Сер. педагог. – 2005. – Вип. 19. – Ч. 2. – С. 3-16.
12. Тарасов С.В. Школьник в современной образовательной среде / С.В. Тарасов. – СПб.: Образование-Культура, 2001. – 151 с.
13. Форняк Н.М. Фізіологія вищої нервової діяльності: навч. посіб. / Н.М.Форняк. – Рівне: МEGУ ім. акад. Степана Дем'янчука, 2011. – 240 с.
14. Яблонська Т.М. Освітнє середовище у підвищенні якості педагогічної підготовки майбутніх учителів філології / Т.М. Яблонська / http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/pptp/2012_5/Jablon.pdf
15. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 356 с.
16. Ясперс К. Идея Университету // Идея Университету: Антология / К. Ясперс. – Львів, 2002. – С. 111-165.
8. Logvina-Byk, T. A. (2013). *System of training of future Biology teachers*. Paper presented at the 1st International scientific and practical conference. Moscow: Publishing House Pero. [in Russian].
9. Matsevko-Bekers'ka, L. (2006). *Harmonious environment as a discourse of personally-oriented professional development of students*. L'viv: Reporter of L'viv University, issue 21. P. 1. 204-211. [in Ukrainian].
10. Meshko, H. M. *Psychologically safe educational environment at school as a condition of preserving and improving of pupils' and teachers' psychic health*. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2008_19_2/doc_pdf/Meshko_st.pdf. [in Ukrainian].
11. Ravchina, T. (2005). *Organization of students' interaction with educational environment in higher education*. L'viv: Reporter of L'viv University. Issue 19. P. 2. 3-16. [in Ukrainian].
12. Tarasov, S. V. (2001). *Pupil in contemporary educational environment*. St. Petersburg: Obrazovanie-Kul'tura. [in Russian].
13. Forniak, N. M. (2011). *Physiology of higher nervous activity: study guide*. Rivne: MEGU after academic Stepan Dem'yanchuk. [in Ukrainian].
14. Yablons'ka, T. M. *Educational environment in improving the quality of pedagogical training of future teachers of philology*. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/pptp/2012_5/Jablon.pdf. [in Ukrainian].
15. Yasvin, V. A. (2001). *Educational environment: from modeling to projecting*. Moscow: Smysl. [in Russian].
16. Yaspers, K. (2002). *Idea of University*. L'viv. [in Ukrainian].

Рецензент: Павленко А.І. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Логвіна-Бык Тетяна Анатоліївна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi: 10.7905/нвмдпу.v0i10.703

Надійшла до редакції: 12.04.2013 р.

Прийнята до друку: 10.06.2013 р.